

Dunja Babić

Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije

Katja Marasović

Sveučilište u Splitu, Fakultet građevinarstva, arhitekture i geodezije

Novovjekovni stambeni sklopovi i njihova uloga u urbanizaciji trogirskog predgrađa na Čiovu

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Primljen – *Received* 11. 3. 2020.

UDK 728:711.4](497.5Čiovo)

DOI doi.org/10.31664/ripu.2020.44/1.08

Sažetak

U trogirskom predgrađu na Čiovu u razdoblju od 16. do 18. stoljeća građanske, uglavnom trgovačke i zanatlijske, te plemićke obitelji podižu stambene sklopove uz obalu, na nasipu u moru i time postupno formiraju gotovo pravilnu priobalnu urbanističku shemu predgrađa. U ovom radu obrađuje se tijekom formiranja predgrađa te vremenski i društveni okvir u kojem nastaju sklopovi. Nastoji se potom prepoznati

njihove glavne elemente (perimetralni zidovi, rezidencija, dvorište, cisterna i vrt) te se, u najkraćim crtama, opisuju svi dosad prepoznati stambeni sklopovi. U okviru mogućnosti analizira se i njihova arhitektonska dekoracija. Cilj ovog rada je upozoriti stručnu i širu javnost na postojanje vrijednih sklopova u trogirskom predgrađu koji zaslužuju sustavno istraživanje, valorizaciju i zaštitu.

Ključne riječi: *renesansa, barok, Trogir, Čiovo, Dragač, Nutrizio, stambeni sklop*

Uvod

Trogirsko predgrađe na Čiovu razvilo se na dijelu otoka najbližem Trogiru, na položaju koji je oduvijek bio prometno i strateški značajan za grad pa je već početkom 13. stoljeća ondje sagrađen most.¹ Širina morskog kanala između Trogira i tog dijela Čiova iznosi 150 do 200 metara.

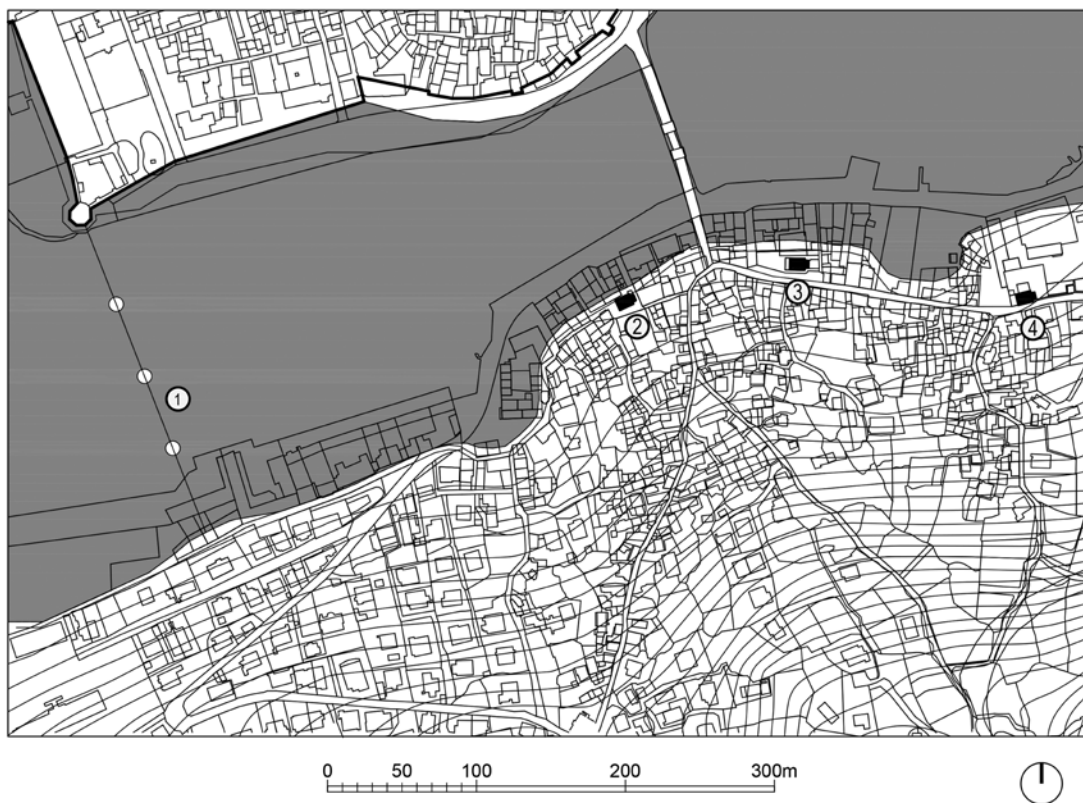
Prostorom dominira uzvišenje Balan koje ujedno čini južnu granicu čiovskog predgrađa. Podno Balana smještena je ranobizantska crkva sv. Andrije. Zapadno se pruža izduženi poluotok Cumbijan na kojemu je bila crkva sv. Ciprijana. Istočno od prostora na kojemu se razvilo predgrađe uzdiže se brdo Gradina. U usjeku između uzvišenja Gradina i Balan smješten je franjevački samostan Gospe od Uznesenja, podignut nad ranokršćanskim svetištem. Kroz taj usjek se prema moru spušta plodna udolina zvana Bilin Dolac.

Predmet dosadašnjih znanstvenih istraživanja trogirskog predgrađa na Čiovu bile su ponajprije pojedine sakralne gra-

đevine u predgrađu i njihovi inventari.² Recentna istraživanja znatno su proširila spoznaje glede povijesti nastanka, naseljavanja, izgradnje i prostornog razvitka tog predgrađa (sl. 1).³

Pretpostavljena konfiguracija terena prije formiranja trogirskog predgrađa

Proučavajući razvoj jadranskih priobalnih naselja, pokazalo se da je sav onaj gotovo horizontalan teren uz obalu, koji je viši od mora oko 0,8 do 1,3 metra, nastao nasipavanjem. Može se pretpostaviti da je prirodna linija obale bila na onom mjestu gdje se prirodni pad terena presijeca s ravninom mora.⁴ Plićak uz obalu se često nasipavao kako bi se unutar naselja dobio prostor za izgradnju kuća. Naravno, taj je položaj uza samu obalu bio povoljan zbog mogućnosti pristajanja brodova kojima se u povijesti puno više prometovalo nego danas. U 19. i prvoj polovini 20. stoljeća, kada su mnogi gradovi i naselja

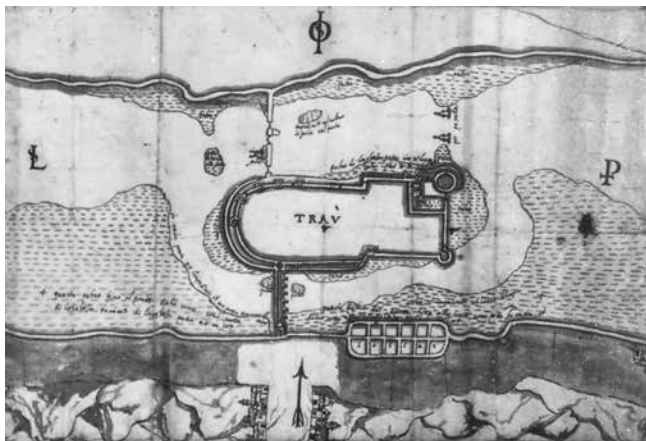

1. Trogir i trogirsko predgrađe na Čiovu, detalj karte iz 1828.

Trogir and its suburb on Čiovo, a detail from the 1828 map

2. Pretpostavljena konfiguracija terena prije izgradnje trogirskog predgrađa na Čiovu: 1. Lučki lanac, 2. crkva sv. Petra, 3. crkva sv. Jakova, 4. crkva sv. Lazara / sv. Josipa

Assumed terrain configuration before the construction of Trogir's suburb on Čiovo: 1. Port chain; 2. St Peter's church; 3. St James' church; 4. St Lazarus' / St Joseph's church

3. Zacharia Negro, Prikaz trogirskih solana, 1580. godina, detalj
Zacharia Negro, *View of Trogir's salt pans, 1580, detail*

uredili svoje obale i pristaništa, položaj u prvom redu do mora postao je značajno vredniji zbog trgovine.

Analizirajući konfiguraciju terena na području trogirskog predgrađa na Čiovu, može se zaključiti da je čitavo priobalno područje nasuto 30 do 45 metara. Obala pred mostom bila je prirodno isturena što je očito odredilo položaj mosta. Srednjovjekovni se most vjerojatno protezao sve do obalnog puta na prostoru Skalica. Istočno se prostirala jedna prostranija uvala, u novije doba sasvim nasuta, pa se taj prostor i danas naziva Malo More. Uvala nazvana Lučica nalazila se zapadno od mosta, te je i ona danas potpuno nasuta (sl. 2).

Na prikazu trogirskih solana iz 1580. godine autora Zachariae Negra duž čitave obale Čiova nasuprot gradu, na više su mjesta označeni močvarni plićaci (*palus*).⁵ Istočno i zapadno od mosta te uza sam most ucrtani su umjetni obrambeni nasipi napravljeni od potopljenih galija. Na zapadnom pristupu luci nacrtane su dvije porporele sa svjetionicima. Te su porporele štatile ulaz u luku. Na tom se istom mjestu još od srednjeg vijeka rastezao lučki lanac koji je onemogućavao ulaz neprijateljskih brodova u luku. Prema tom lučkom lancu se gradska kula, koja je prethodila izgradnji mletačkog kaštela, nazivala kula od Veriga (sl. 3).⁶

Na prostoru trogirskog predgrađa izvornu obalu pratio je put uz koji su položene crkve sv. Lazara, sv. Jakova i sv. Petra, čija je izgradnja prethodila nastanku predgrađa. Kod crkve sv. Lazara put je skretao prema jugu preko udoline Bilin Dolac u unutrašnjost otoka.

Povijest nastanjivanja trogirskog predgrađa

Grad Trogir na otočiću, njegova najstarija jezgra i predgrađe Pasike, do prve polovine 15. stoljeća bili su posve prostorno definirani i izgrađeni. Stoga se grad postupno širio preko kanala na kopno i na Čiovo.⁷ Počeci formiranja predgrađa na Čiovu naslućuju se još tijekom 14. stoljeća, a glavni dokaz tomu su komunalni propisi kasnosrednjovjekovnog doba koji su u nekoliko navrata zabranjivali nastanjivanje tog

područja.⁸ Ipak, na osnovi podataka iz povijesnih izvora, može se pretpostaviti da su ondje u 14. stoljeću postojale neke skromne kuće podignute uz manje plodne površine. Vjerojatno je prostor predgrađa prvo nastanilo težačko stanovništvo koje je obrađivalo obližnje oranice, vrtove i vinograde u vlasništvu komune, crkve ili pak gradskog plemstva. Predgrađe na Čiovu, kako su rasvijetlili arhivski dokumenti, nekoć se nazivalo Otok (*Isola*), a njegovi stanovnici Otočani (*isolani*).⁹

Intenzivnije formiranje predgrađa treba sagledati prije svega u svjetlu novih društvenih i ekonomskih prilika koje su uslijedile nakon uspostave mletačke vlasti u Trogiru 1420. godine. Općenito, nakon uključivanja Dalmacije u posjed Mletačke Republike započele su migracije stanovništva, kako između naselja na njezinima obalama i otocima, tako i iz same Venecije te njezine *Terraferme*. S tim migracijama i općenito usponom građanskih obitelji nakon uspostave mletačke vlasti, pristiglo je u trogirsko predgrađe na Čiovo novo stanovništvo; uglavnom građanske obitelji trgovaca, pomoraca, ribara i obrtnika, među kojima su se naročito isticali brodograditelji.¹⁰

Na napučivanje predgrađa značajno su utjecale i političke prilike na mletačko-turskoj granici. Turski upadi koji su zaprijetili Dalmaciji nakon pada Bosne 1463. godine, potom okupiranje rubnih dijelova trogirskog teritorija tijekom iduća dva stoljeća (posebice nakon pada Klisa 1537. te za Kandijskog rata u drugoj polovini 17. stoljeća), potaknuli su raseljavanje stanovništva iz trogirske zagore i potkozjačkih sela. Veliki dio toga, mahom težačkog i stočarskog stanovništva nastanio se u sela na otoku Čiovu, pa tako i u trogirsko predgrađe.¹¹ Za razliku od kopnenog predgrađa, koje je vrlo rano napušteno, predgrađe na Čiovu bilo je mnogo sigurnije.¹² S obzirom na to da ono nikada nije utvrđeno obrambenim zidom, niti unutar predgrađa postoje kule, očito je bilo zaštićeno samim položajem, u blizini grada i na obalama luke u koju, zbog lučkog lanca na zapadu i mosta na istoku, nisu mogli uploviti neprijateljski brodovi.

Najranija, dosad poznata isprava kojom Veliko vijeće daje pojedinim obiteljima dozvolu boravka u predgrađu na Čiovu datira iz 1459. godine, što pokazuje da se promijenila i komunalna politika u odnosu na prije spomenute propise kasnosrednjovjekovnog razdoblja.¹³ Proučavajući podrijetlo spomenutih obitelji, uočava se da su to uglavnom novopridošle građanske obitelji iz drugih krajeva Dalmacije, ali i čitave Republike.¹⁴

Od 16. stoljeća, kada je uslijedilo intenzivno napučivanje i izgradnja predgrađa, ono se učestalije bilježi u povijesnim i arhivskim dokumentima. Sindik Venecije za Dalmaciju i Albaniju Giovanni Battista Giustiniano u svojem je opisu Trogira iz 1553. godine spomenuo da su se u predgrađu nalazile mnoge kuće.¹⁵ Godine 1571. prokurator providura Zuanea da Lezze opisao je predgrađe na Čiovu kao *isola Bua popolata da buona gente*.¹⁶ Trogirski knez Alvise Barbaro je 1588. godine prvi donio zasebne demografske podatke za predgrađe, gdje je zabilježeno čak 912 stanovnika.¹⁷ U gradu je tada živjelo 1709, a u Pasikama 1208 stanovnika. Razlog i poticaj napučivanju predgrađa i iseljavanju iz grada bile su dakako i epidemije kuge koje su se u Trogiru pojavile u

4. Trogirsko predgrađe na Čiovu na katastru iz 1830. godine
Trogir's suburb on Čiovo on 1830 cadastre map

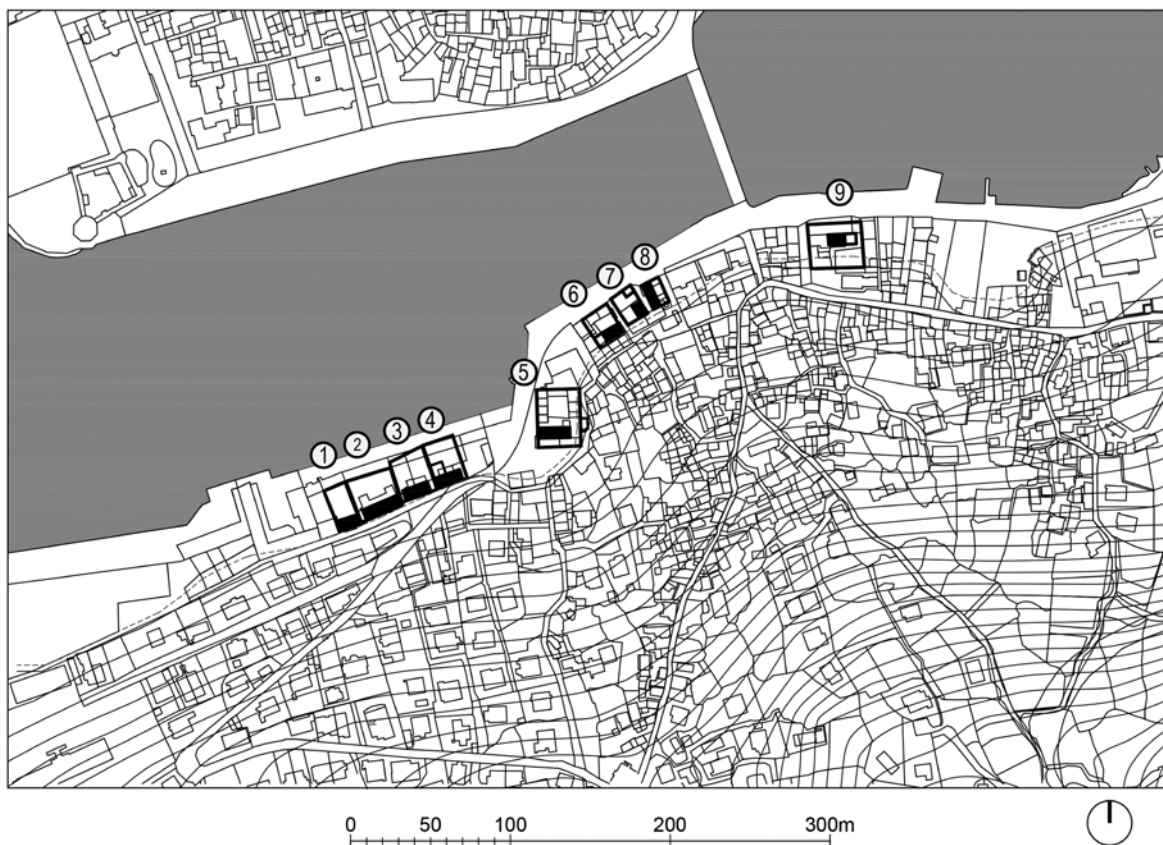
5. Nepoznati autor, Trogir i predgrađe na Čiovu, ulje na platnu, sredina 19. stoljeća
Anonymous painter, Trogir and its suburb on Čiovo, oil on canvas, mid-19th century

nekoliko navrata tijekom 16. i 17. stoljeća. Pavao Andreis je isticao prednosti položaja predgrađa, posebno zdraviji i svježiji zrak u odnosu na stiješnjen i zagušen grad unutar zidina: »zato su u dijelu koji se nalazi nasuprot gradu bila sagrađena razna zdanja, lijepe tvorevine koje oplemenjujući ovaj položaj čine da izgleda drukčijim nego što jest«. ¹⁸

Stambeni sklopovi

Analizom urbanističke strukture trogirskog predgrađa na Čiovu mogu se prepoznati dvije potpuno različite urbanističke zone: zona nepravilne strukture južno od obalnog puta te zona pravilne strukture sjeverno od njega. Nepravilna struktura se uglavnom rasprostire na kosom terenu gdje putovi, građevine i vrtovi strogo prate konfiguraciju terena, što je ujedno i najekonomičniji način građenja. Pravilna struktura u obalnom dijelu trogirskog predgrađa nije posljedica planske regulacije već inicijative pojedinih vlasnika koji su manjim dijelom na obali, a većim na nasipima u moru sagrađili velike stambene sklopove što je iziskivalo velike troškove. Sudeći po stilskim obilježjima pojedinih sklopova, taj je proces trajao od 16. do 18. stoljeća. Sredinom 17. stoljeća Ivan Lucić opisao je kako su stanovnici Čiova obalu trebali stalno uređivati i nasipavati kamenjem i šljunkom kako bi se proširila i prilagodila za gradnju kuća i podizanje baraka za soljenje ribe. ¹⁹ Na neizgrađeni prostor između sklopova naknadno su se proširili pojedini sklopovi ili su ondje sagrađene kuće raznih vlasnika bez jasne urbanističke vizije, što se može uočiti neposredno istočno te naročito zapadno od mosta i na prostoru Malog Mora (sl. 6).

Sve do izgradnje obale brodovi su pristajali uza same obiteljske sklopove, tj. uz njihova morska vrata. U vrijeme izrade

6. Trogirsko predgrađe na Čiovu s naznačenim stambenim sklopovima

Trogir's suburb on Čiovo with indicated residential complexes:

1. Gorica, 2. Cerineo, 3. Kastrioti, 4. Koščina, 5. Dragač, 6. Cindre, 7. Gattin, 8. Gattin – Delalle, 9. Nutrizio

austrijskog katastra 1830-ih godina uređena je tek uska obala na dionici od mosta do Lučice, tj. kuće Moretti (*Strada dell'Isola ad Moretti*). Uz nju su pojedine obitelji, vlasnici obližnjih kuća, sagradile svoje gatove. U drugoj polovini 19. stoljeća na istom je potezu sagrađena široka obala te još 100 metara obale od mosta prema istoku.²⁰

Ljepota fasadne linije koju su nekoć formirali stambeni sklopovi i općenito samog položaja predgrađa isticana je u mnogim starijim tekstovima. Nepoznati autor s kraja 16. stoljeća zapisao je kako se »na ovom otoku blizu grada nalazi mnogo lijepih zdanja, posebno onih s kojih se pruža pogled na grad, luku i dio polja«. ²¹ Treba spomenuti i rukopis sačuvan među dokumentima kojima se služio Pavao Andreis pri sastavljanju svojeg djela *Storia della città di Traù* u kojem je sažeto opisan položaj Trogira u odnosu na Čiovo, a pročelja predgrađa uspoređena su s kanalom Grande u Veneciji. ²² U putopisu Jacoba Spona i Georgea Whelera iz 1676. godine zabilježena je impresija kako je grad vrlo lijepog izgleda, a posebno njegovo predgrađe na otoku Čiovu. ²³

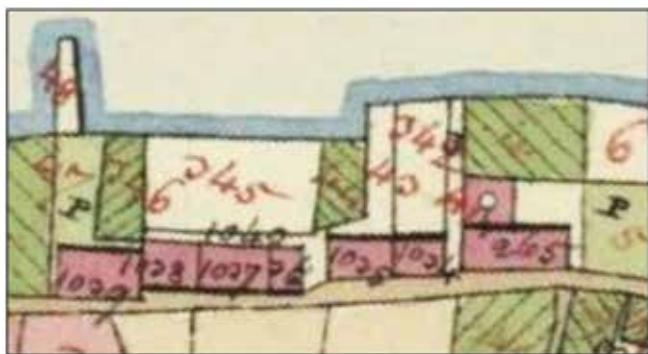
Zahvaljujući austrijskom katastru i detaljnoj analizi arhitektonskih elemenata i strukture zidova pojedinih građevina mogu se prepoznati glavni elementi stambenih sklopova trogirskog predgrađa. U daljnjem tekstu će se, samo u najkraćim crtama, opisati svi dosad prepoznati sklopovi. Rezultati istraživanja bi bili potpuniji da je bilo moguće pristupiti

unutrašnjostima kuća koje se nalaze unutar sklopova. Zbog lakšeg snalaženja pri opisu građevina koriste se brojevi čestica austrijske katastarske izmjere Trogira iz 1830. godine. ²⁴ Ako nije poznato tko je izvorni vlasnik sklopa, sklopovi se nazivaju prema prezimenu vlasnika najstarije kuće u njima zabilježenoj u Upisniku građevinskih čestica iz 1831. godine. ²⁵

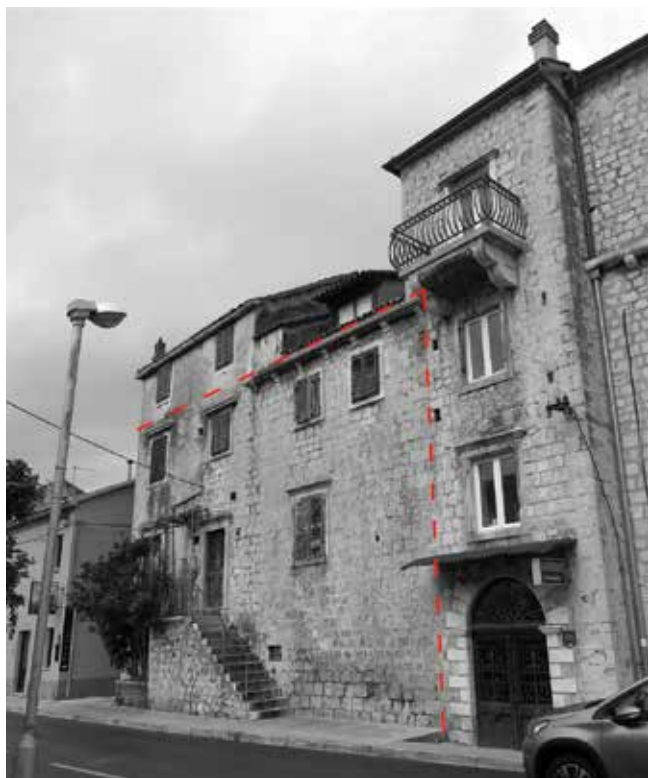
1. Sklop Gorica

Na zapadnom priobalnom dijelu trogirskog predgrađa na Čiovu mogu se uočiti četiri sklopa iste tipologije poredana jedan do drugoga (sl. 7). Izvorno su se sastojali od dvokatnica položenih sjeverno od obalnog puta te dvorišta i vrtova na nasipu u moru. Ogradni zidovi sklopova gotovo više ne postoje. Stradali su zbog djelovanja mora te u kasnijim podjelama i pregradnjama.

Prva u nizu, počevši od zapada, bila je dvokatnica tlocrtnih dimenzija 13 × 6,90 metara, koja je 1831. godine ²⁶ bila u vlasništvu pomorske obitelji Gorica (kat. čest. 1039). ²⁷ Nije poznat podatak o izvornom vlasniku građevine. S njene sjeverne strane su u austrijskom katastru zabilježeni vrt, pašnjak i gat. Građevina je nakon 1831. godine podijeljena na dva vlasnička dijela te je njezin zapadni dio dograđen za kat. Tada je na južnoj strani sagrađeno novo, vanjsko stubište za pristup prvom katu.

7. Sklopovi Gorica, Cerineo, Kastrioti i Koščina na katastru iz 1830. i na ortofoto karti s označenim izvornim elementima sklopova
The complexes of Gorica, Cerineo, Kastrioti, and Koščina on 1830 cadastre map and an orthophoto map with indicated original structures

8. Trag ugla kuće Gorica na spoju sa zapadnom dogradnjom kuće Cerineo iz 18. stoljeća
Trace of a corner of the Gorica house at the junction with the 18th-century extension of Cerineo house

Ispod dvostrešnog krova nalazi se profilirani kameni oluk koji nose profilirane konzole, a sačuvao se samo nad istočnim dijelom kuće. Profilacije oluka i vijenaca nad prozorima svojstvene su stilskom izrazu renesansnog i baroknog razdoblja, pa ne mogu uputiti na detaljniju dataciju građevine. Jedini detalj koji može u tomu donekle pomoći je trag jugozapadnog ugla kuće na spoju sa susjednom. Ugaoni blokovi pripadaju kući Gorica što dokazuje da je sagrađena prije zapadne dogradnje susjedne kuće koju se, prema portalu u prizemlju, može datirati u 18. stoljeće (sl. 8).

2. Sklop Cerineo

Prema istoku slijedi sklop obitelji Cerineo (sl. 10). Ta plemićka obitelj podrijetlom s otoka Brača je ženidbenim vezama u drugoj polovini 17. stoljeća naslijedila imanja trogirске obitelji Lucić, pa se može pretpostaviti da su upravo Lucići bili izvorni vlasnici sklopa. Iznosena je također pretpostavka da je kuća bila ljetnikovac Ivana Lucića.²⁸ Sklop se izvorno sastojao od dvokatnice tlocrtnih dimenzija 23 × 7,50 metara uz koju je sa sjeverne strane bilo usko dvorište, a pred njim na nasipu u moru vrt, kako je zabilježeno u austrijskom katastru.²⁹ Na prvom katu su prozori profiliranih vijenaca, a na drugom su prozori bez ukrasa što pokazuje da je *piano nobile* bio na prvom katu. Prozorske uši i profilacije nad otvorima mogu se datirati u razdoblje od 16. do 18. stoljeća.

Krov je dvostrešan, a na južnom, istočnom i sjevernom zidu je kameni oluk pravokutnog presjeka na jednostavnim konzolama. Najviša točka mu je na sjeverozapadu, a najniža na jugozapadu što je dokaz da se cisterna nalazila u zapadnom dijelu prizemlja.

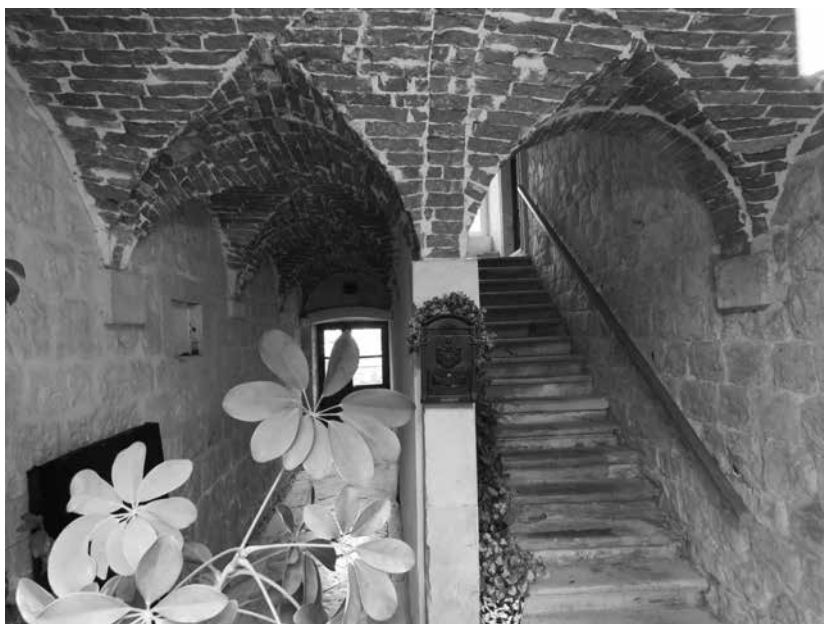
Kako je već rečeno, kuća je naknadno dograđena sa zapadne strane u širini od 3,5 metra. Ta se intervencija može datirati u 18. stoljeće na temelju niza sačuvanih arhitektonskih detalja i ukrasa koji stilski pripadaju kasnobaroknom izrazu. Na južnom pročelju dogradnje je veliki barokni polukružni portal s izmjeničnim pasovima kvadratnih i pravokutnih rustičnih klesanaca. U unutrašnjosti su sačuvani križni svodovi prolaza prema

9. Fragment arhitektonskog ukrasa pronađen u podu kuće Cerineo
Fragment of architectural decoration found in the floor of the Cerineo house

10. Sklop Cerineo
The Cerineo complex

11. Svodovi prizemlja dogradnje kuće Cerineo iz 18. stoljeća i balkon nad stubištem
Groundfloor vaults of the 18th-century extension of the Cerineo house and the balcony above the staircase

dvorištu i iznad stubišta. Na razini prvog kata je mali balkon nad stubištem sa snažno profiliranim balustrima i ugaonim pilastrima ukrašenim motivom romba.³⁰ Ulazni portal prvog kata ima profilirani okvir naglašenog plasticiteta svojstven kasnobaroknom razdoblju. Uz taj portal, u prostoru stubišta, na sjevernom zidu kuće nalazi se prozor s dvije zidane klupčice. Na trećem katu dogradnje, na sjevernom i južnom pročelju, nalaze se balkoni koje nose konzole i među njima svod (sl. 11).

U prostorijama prvog kata, koje su nekoć činile jedinstvenu prostoriju – pretpostavljeni *piano nobile* – sačuvana je izrazito bogata oprema kasnobaroknog i rokoko izraza: okviri vrata snažnog plasticiteta te više fragmenata štuko-ukrasa, od kojih su neki naknadno prebojani i djelomično otučeni (sl. 12).³¹ Štuko-ukrasi su ukrašeni motivima povijesnog lišća, voluta i maskerona izrađenim u dubokom reljefu među kojima su kartuše ispunjene figuralnim prikazima u

12. Štuko ukras dvorane prvog kata kuće Cerineo
Stucco decoration in the hall on the first floor in the Cerineo house

plitkom reljefu. Likovi erota i *putta* te bukolički motivi daju naslutiti da je riječ o alegorijsko-mitološkim i pastoralnim prizorima, omiljenim temama rokoko ukrasa. U podu prizemlja je prilikom radova pronađen kameni fragment arhitektonske dekoracije u baroknoj maniri: volute unutar kojih je cvjetni ukras, a pod volutama je obrub s motivom ovula. Među volutama strši češer pinije (sl. 9). Fragment je vjerojatno donji dio kartuše velikoga kamenog grba. Gotovo identičnim motivom ukrašeno je dno kartuše grba splitskog kneza i kapetana Marina Bondumiera koji se čuva u Muzeju grada Splita, a datira se na sam početak 17. stoljeća.³²

3. Sklop Kastrati

Treći sklop u istom nizu je 1831. godine podijeljen između dvaju vlasnika: istočni dio pripadao je obitelji Sulešić, a zapadni obitelji Cindre.³³ Izvorno je to bila dvokatnica tlocrtnih dimenzija 16,80 × 7,30 metara (sl. 13 i 14). Sklop je podigla obitelj Kastrati³⁴ o čemu svjedoči dosad nepoznat natpis, pronađen prilikom nedavne obnove kuće, uklesan na nadvratniku vrata prvog kata sjevernog pročelja: IHS / LAVS

14. Natpis iz 1585. koji spominje Nikolu Kastratija i renesansni profilirani ulomci prozora u sekundarnoj upotrebi
An inscription from 1585 mentioning Nikola Kastrati and reused Renaissance window fragments

DEO / QVESTA FABRICHIA DE NICOLO CASTRATI / DA DULCIGNO ALBANESE MDLXXXV.³⁵ Dakle, kuću je 1585. podigao Nikola Kastrati podrijetlom iz Ulcinja. Prozori južnog pročelja nemaju ukrasa, ali oni prvog kata sjevernog i zapadnog pročelja imaju jednostavne renesansno-barokne profilirane vijence. Za okvir prozora prizemlja na istočnoj fasadi kuće korišteni su fragmenti profiliranog okvira prozora svojstvenog izrazu 16. stoljeća. Na južnoj i zapadnoj fasadi u zoni drugog kata su prozorske uši poput onih na kući

13. Kuće Kastrati i Koščina
The Kastrati and Koščina houses

Cerineo, koje se javljaju u širokom vremenskom i stilskom rasponu od kasne gotike do baroka.

Ispod dvostrešnog krova nalazi se kameni oluk koji je na sjevernom i dijelu istočnog pročelja pravokutnog presjeka, dok je na dijelu istočnog i na sjevernom profiliran. Najniža točka mu je na sjeverozapadu.

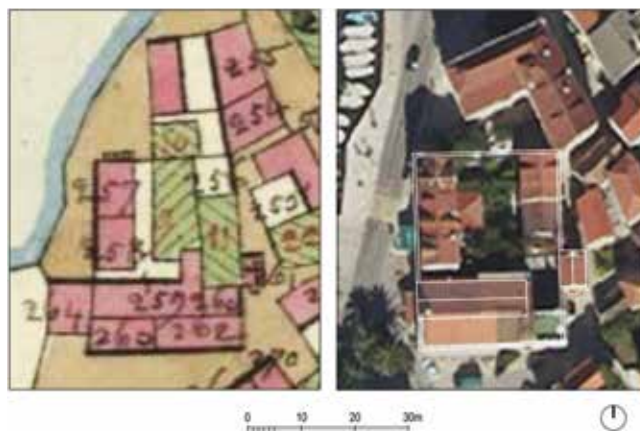
4. Sklop Koščina

Posljednja u nizu stoji jednokatnica tlocrtnih dimenzija 17,30 × 7,10 metara. U austrijskom je katastru opisana kao dvokatnica u vlasništvu obrtnika Nikole Koščine.³⁶ Rod Koščina je stara brodograditeljska i brodovlasnička obitelj nastanjena u predgrađu na Čiovu još od 16. stoljeća.³⁷ Sa sjeverne strane kuće bilo je dvorište na nasipu u moru s vanjskim stubištem i cisternom. Sjeverno od njih je bio vrt. Dvije parcele istočno od sklopa, koje su također nastale nasipavanjem mora, pripadale su 1831. godine istoj porodici. Međutim, ovaj posjed i kuća preuređeni su početkom 20. stoljeća, kada su došli u vlasništvo obitelji brodovlasnika i zemljoposjednika Ivčević.³⁸ Tada je kuća dobila današnje gabarite jednokatnice s neuobičajeno visokim prvim katom što je očito posljedica rušenja dijela drugog kata. Može se također primijetiti da je jedino ova kuća imala dograđenu cisternu sa sjeverne strane i vanjsko stubište. Prozori nemaju stilskih ukrasa pa nije moguće preciznije datirati građevinu.

Postojeći krov je četverostrešan, a oluk je limeni. Može se pretpostaviti da je izvorni krov nad drugim katom bio dvostrešan i da je pod njim išao kameni oluk koji je punio cisternu po uzoru na ostale građevine istog niza.

5. Sklop Dragač

Na prostoru Lučice, u zapadnom dijelu predgrađa svoj ograđeni sklop dimenzija 36 × 27 metara podigla je istaknuta trogirski građanska obitelj Dragač (sl. 15, 16).³⁹ Uz istočni

15. Sklop Dragač na katastru iz 1830. i na ortofoto karti s označenim izvornim elementima sklopa

The Dragač complex on 1830 cadastre map and an orthophoto map with indicated original structures

zid sklopa nalazi se crkva sv. Nikole koja je izgrađena 1594. godine zaslugom Franje i Katarine Dragač (sl. 17).⁴⁰ Izvorno je bila posvećena sv. Ivanu Krstitelju. Iznad njezina portala umetnuta je spolija, ranosrednjovjekovni zabat, na kojemu je naknadno isklesano ime Bernarda Veniera, trogirskog kneza koji je službovao u vrijeme podizanja crkve (1593.–1596.).⁴¹ Nad pročeljem je preslica renesansnih obilježja. Na južnom pročelju su uzidana dva lučna elementa gotičkog prozora (monofore) ukrašena motivom naizmjeničnih zubaca (žioke na raboš). Na jugoistočnom i jugozapadnom uglu crkve, pod samim krovom, ugrađena su dva prozorska kapitela ukrašena motivom dijamantrnih vršaka koji vremenski i stilski odgovaraju spomenutim gotičkim lukovima prozora. Dragačevi su imali direktnu vezu iz unutrašnjosti svog posjeda s korom crkve što dokazuje da je ona bila izvorno korištena kao obiteljska kapela. Taj je otvor danas zazidan (sl. 18).

16. Sklop Dragač
Dragač complex

17. Sjeverno i južno pročelje crkve sv. Nikole
North and south façade of St Nicholas' church

18. Zazidana vrata koja su iz unutrašnjosti sklopa Dragač vodila na kor crkve sv. Nikole
A walled door that led from the interior of the Dragač complex to the choir of St Nicholas' church

O povijesti razvoja i izvornog vlasništva ovog sklopa doznaje se iz zapisa o crkvi sv. Nikole u vizitaciji trogirskog biskupa Didaka Manole iz sredine 18. stoljeća.⁴² Među ostalim stoji zapisano da je Franjo iste godine kada je sagradio crkvu (1594.) sagradio i »vrlo prostranu kuću za stanovanje, za svoju udobnost i udobnost svoje supruge Katarine« s »prostranim atrijem« (dvorištem okruženim zidom) i svojevrsnim mostom (*transita*) kojim se iz kuće pristupa crkvi.⁴³ Izgleda da je tu već prije postojala jedna obiteljska kuća koju je dao podići Franjin otac Mate Dragač.⁴⁴ Doznaje se potom o kasnijoj sudbini crkve⁴⁵ i posjeda. Sam posjed podijeljen je napola; južni dio dolazi u vlasništvo organizacije zanatlija – drvodjelaca i brodograditelja, a sjeverni dio dolazi u ruke više vlasnika: od 1700. godine preuzimaju ga Juraj Jura, samostan dominikanaca sv. Križa, Lovre Rispoli i Frederik Paitoni koji je pridodao crkvi neki *aneks*.⁴⁶ U katastru iz 1831. godine kao vlasnici sklopa zabilježene su obitelji Cindre (sjeveroistočni dio), Petrić (sjeverozapadni dio) i Katalinić (južni dio).⁴⁷ Brodograditelji Katalinići sagradili su sa zapadne strane svojih kuća natkriveno brodogradilište koje se vidi na katastarskom planu (sl. 15).

Sklop je bio ograđen zidom debljine 55 cm i visine oko 5 metara iznad površine mora. Analizom strukture zidova građevina unutar sklopa može se pretpostaviti da je najstarija kuća sklopa, koju je izgradio Franjo Dragač, ona u južnom dijelu pod brojem 259 u austrijskom katastru, tlocrtnih dimenzija 20,70 × 7,20 metara. Prema različitom zidu drugog kata zaključuje se da je izvorno bila jednokatna. Raniji vlasnici postojeće kuće se sjećaju da je unutar sklopa, između crkve i izvorne jednokatnice bio bunar žive, bočate vode.

Na sjevernom pročelju izvorne kuće nalazi se vanjsko stubište – balatura s kasnogotičkom ogradom balkona. Nespretno spojeni elementi ograde pokazuju da je ona na tom mjestu u

sekundarnoj upotrebi. Još jedan, bočni dio iste gotičke ograde ugrađen je nedavno u nastavku ograde balkona balature. Ni u katastru iz 1830. niti u reambulaciji iz 1879. godine vanjsko stubište nije ucrtano što znači da je ono na današnje mjesto ugrađeno tek krajem 19. ili početkom 20. stoljeća.

Ograda balature ima izuzetno bogati sitni klesani ukras. Kapiteli i baze stupića ukrašeni su na uglovima lišćem povijenim poput voluta, a po sredini se nalazi uspravni list. Kapiteli nose trolisne lukove među kojima su polja ispunjena

19. Vanjsko stubište naknadno ugrađeno uz najstariju kuću sklopa Dragač
External staircase secondarily built into the oldest house of the Dragač complex

20. Kasnogotička ograda vanjskog stubišta sklopa Dragač
Late Gothic parapet of the external staircase of the Dragač complex

motivom cvijeta razlistalih latica. Nad lukovima teče traka ukrašena nizom rombova. Ograda je vrlo slična balkonskim ogradama sačuvanim u gradu, na kući Borgoforte, na kući u Mornarskoj ulici i na palači Stafileo, koje se pripisuju krugu Andrijića i drugih korčulanskih majstora te se datiraju u zadnja desetljeća 15. stoljeća (sl. 19 i 20).⁴⁸

Unutar sklopa Dragač nalaze se još neki kasnogotički elementi u sekundarnoj upotrebi među kojima se ponajviše ističe bifora ugrađena iznad zapadnih ulaznih vrata sklopa (sl. 21). Bifora ima trolisne šiljate lukove ukrašene motivom naizmjeničnih zubaca. Po sredini bifore je kapitel s glatkim,

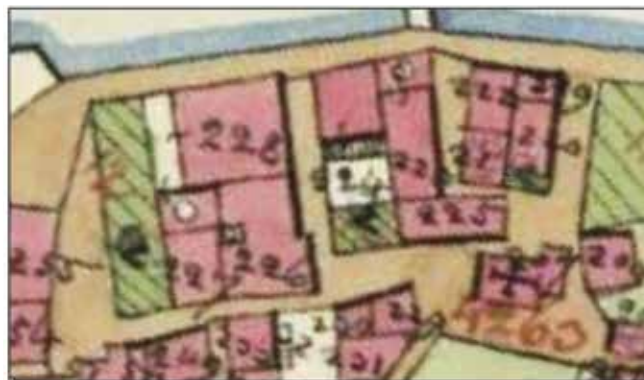
21. Kasnogotička bifora naknadno ugrađena u zapadni zid sklopa Dragač
Late Gothic double window secondarily built into the western wall of the Dragač complex

povijanim mesnatim listovima. Vrlo slične kapitele, koji su prepoznati kao stilski izraz gotike, imaju neke kuće i palače u samom gradu.⁴⁹ Doprozornici su ukrašeni motivom štapa te visokom bazom i kapitelom višestruke profilacije. U dosadašnjim istraživanjima gotičke arhitekture u gradu uočena je sličnost te bifore, posebno u rješenju doprozornika, s jednom monoforom čiji stilski detalji upućuju na razdoblje 14. i 15. stoljeća.⁵⁰

Može se pretpostaviti da su svi gotički elementi ugrađeni u sklop Dragač došli iz Trogira. Naime, spomenuti Franjo Dragač, koji je 1594. sagradio crkvu i prostranu kuću, dao je temeljito preurediti Dragačevu kuću u gradu nekoliko godina ranije, 1581. godine,⁵¹ pa je kasnogotičke elemente iz grada mogao iskoristiti pri izgradnji sklopa u predgrađu. Tu pretpostavku donekle potvrđuje postojanje gotičkih elemenata na crkvi. Što se tiče ostalih gotičkih elemenata pretpostavka bi se mogla dokazati jedino ako bi se pronašla originalna mjesta njihove ugradnje u zidovima najstarije građevine sklopa.

6. Sklop Cindre

Istočno od sklopa Dragač slijede tri manja sklopa u blizini crkve sv. Petra. Najzapadniji je onaj koji je 1831. godine prema katastru pripadao porodicama Cindre, Buccareo i Sognara (sl. 22).⁵² Izvorni sklop zauzimao je sjeveroistočni dio

0 10 20 30m

22. Sklopovi Cindre, Gattin i Gattin – Delalle na katastru iz 1830. i na ortofoto karti s označenim izvornim elementima sklopova
The Cindre, Gattin, and Gattin – Delalle complexes on 1830 cadastre map and an orthophoto map with indicated original structures

današnjeg bloka (sl. 23). Bio je pravokutnog tlocrta dimenzija $21,60 \times 17,80$ metara. Može se pretpostaviti da je izvorna građevina sklopa dvokatnica sa stambenim potkrovljem na jugoistoku, tlocrtnih dimenzija $12,50 \times 8$ metara (sjeverni dio kuće pod brojem 226 u austrijskom katastru). Ona je prema austrijskom katastru pripadala obitelji Cindre. Ta imućna obrtnička obitelj se u predgrađe doselila tek krajem 18. stoljeća,⁵³ pa se ne zna tko su bili vlasnici izvornog sklopa.

Na istočnom pročelju, iznad drugog kata sačuvane su poneke jednostavno oblikovane kamene konzole koje su nekada nosile kamene oluk ispod zabata dvostrešnog krova. Otvori imaju renesansno-barokne vijence. Istočno, jedino vidljivo pročelje sklopa Cindre je većim dijelom ožbukano te nije moguće uočiti tragove ranijih faza, stoga je teško preciznije datirati ovaj sklop. Jedini podatak koji u tomu može pomoći je činjenica da je izvorna građevina starija od dvokatne građevine sa stambenim potkrovljem, naknadno dograđene uz njezino južno pročelje, a koja se prema portalu prizemlja, izvedenom u bunjato tehni, može datirati u 18. stoljeće. Zapadno od kuće, u austrijskom je katastru ucrtana cisterna. Sjeverno od kuće, po uobičajenoj shemi čiovskih sklopova, može se pretpostaviti dvorište i vrt. Vanjsko stubište, u koje je ugrađena konzola ukrašena mesnatim listom nad kojim je rotulus s ružom (sl. 24a), sagrađeno je nakon 1830. godine. Ukraas konzole je vrlo sličan konzolama na kaštelanskim utvrdama koje se datiraju u kraj 15. i 16. stoljeće.⁵⁴ Međutim, ne može se sa sigurnošću znati je li je ta konzola izvorno pripadala sklopu.

Uzduž cijele zapadne strane sklopa i dograđene kuće južno od njega, naknadno je na nasipu u moru, u širini od 6 metara, formiran vrt ograđen zidom. U zapadnom zidu toga neka-

23. Izvorna kuća Cindre i portal dograđene joj kuće iz 18. stoljeća
The original Cindre house and the entrance portal of the 18th-century extension

24. Renesansna konzola i kamena greda s grbom u sklopu Cindre
Renaissance console and lintel with a coat of arms in the Cindre complex

dašnjeg vrta ugrađen je naopako, u sekundarnoj upotrebi, natprozornik ukrašen motivom štapa i grbom s otučenim poljem (sl. 24b).

7. Sklop Gattin

Istočno slijedi sklop tlocrtnih dimenzija 20 × 15 metara. Temeljem austrijskog katastra i detaljne analize strukture zidova utvrđeno je da je izvorna građevina bila ona na jugoistoku (južna polovina građevine pod brojem 223), koja je 1831. godine bila u vlasništvu trgovačke i pomorske obitelji Gattin.⁵⁵ Oni se u predgrađu bilježe od druge polovine 16. stoljeća.⁵⁶ To je dobro sačuvana dvokatnica tlocrtnih dimenzija 9,50 × 6,50 metara (sl. 25), naknadno dograđena sa sjeverne strane. Vanjsko, istočno pročelje kuće ima otvore s renesansno-baroknim vijencem i prozorskim ušima. Pročelje kuće prema dvorištu nema ukrasa. Cisterna je bila na sjeveroistoku, a u cijelom zapadnom dijelu bilo je dvorište koje je prije izgradnje velike dvokatnice na sjeveru bilo dvostruko veće nego danas. Naknadno je uz južni zid sklopa, u širini od 6 metara, dograđen vrt u zapadnom dijelu i peć za kruh (*forno*) u istočnom, tako da je uz crkvu sv. Petra ostao samo uski prolaz širine jednog metra.

25. Sklop Gattin s označenom izvornom kućom
The Gattin complex with the indicated original house

8. Sklop Gattin – Delalle

Posljednji sklop u tom nizu, ujedno i najmanji, jest onaj koji je 1831. godine pripadao obiteljima Slade, Gattin i Delalle.⁵⁷ Tlocrtno dimenzije sklopa su 17,50 × 10,90 metara. Izvorna dvokatnica protezala se uz cijeli zapadni zid, dok je na istoku izvorno bilo dvorište i vrt. Izvorni tlocrtni gabariti kuće iznosili su 6,30 × 17,50 metara, ali u austrijskom katastru je južna polovina kuće označena kao ruševina (danas pretvorena u prizemnicu). Sačuvana polovina građevine je 1831. godine bila u vlasništvu obitelji Delalle, a porušena u vlasništvu obitelji Gattin (sl. 26a), pa se ne može sa sigurnošću reći tko je prvotni vlasnik. Obitelj Delalle, čiji su se pripadnici tradicionalno bavili pomorstvom i brodogradnjom, spominje se u predgrađu

26. Sačuvani sjeverni dio kuće Gattin – Delalle i renesansni prozor na zapadnom pročelju
The preserved northern part of the Gattin – Delalle house and a Renaissance window in its western façade

od kraja 16. stoljeća⁵⁸ (kao i obitelj Gattin). Naknadno je i ostatak parcele gotovo u potpunosti izgrađen.

Na zapadnom pročelju izvorne kuće, na prvom katu, uzidan je profilirani renesansni okvir prozora u sekundarnoj

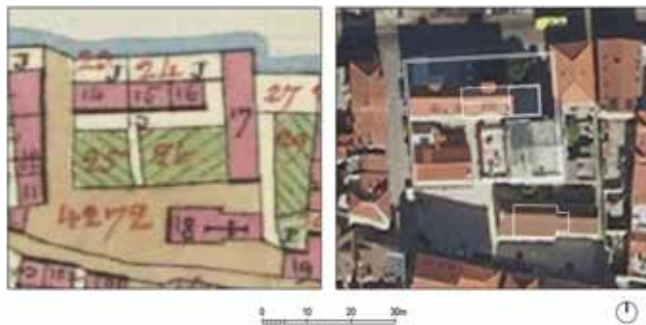
27. Kamena greda s natpisom na istočnom zidu sklopa Gattin – Delalle

Lintel with a inscription in the eastern wall of the Gattin – Delalle complex

upotrebi (sl. 26b), a na razini drugog kata renesansne prozorske uši. Fragmenti prozora iste profilacije korišteni su za dovratnik spomenute prizemnice. Na istočnom pročelju sklopa ugrađena je kamena greda s natpisom koji nikad nije dovršen i sastoji se od samo četiriju slova: DOMI (vjerojatno od riječi DOMINUS) pod kojim su uklesani plug i kramp kao uobičajeni simboli težačke obitelji (sl. 27).

9. Sklop Nutrizio

Sklop Nutrizio nalazi se sjeverno od crkve sv. Jakova na terenu koji je nasut u moru (sl. 28). Građanska obitelj Nutrizio je u Trogiru zabilježena već tijekom 14. i 15. stoljeća, a na Čiovu od 1612. godine. Među njezinim članovima nastanjenima na Čiovu spominju se mnogi pomorci i vlasnici brodova.⁵⁹ Kuća Nutriziovih, očito kao markantna građevina predgrađa, navedena je u opisu puta kojim se kretala procesija za svečanog prijenosa tijela bl. Ivana Trogirskog 1681. godine.⁶⁰ Zauzimanjem Nutriziovih u vrijeme biskupa Ivana Kuparea (1684. – 1695.) započela je gradnja nove crkve sv. Jakova, na mjestu stare crkve iz prve polovine 15. stoljeća koja je tada porušena. U vizitaciji biskupa Didaka Manole zabilježeno je da je Petar Nutrizio naručio izgradnju nove crkve koja

28. Sklop Nutrizio na katastru iz 1830. i na ortofoto karti s označenim izvornim elementima sklopa

The Nutrizio complex on 1830 cadastre map from and an orthophoto map with indicated original structures

29. Sklop Nutrizio: južno pročelje sredinom 20. stoljeća i sjeverno pročelje

The Nutrizio complex, southern façade in the mid-20th century and northern façade

će se protezati uzduž vrta njegovog posjeda sve do ulaznih vrata. Zapadnije se, kako stoji zapisano, prostiralo crkveno groblje.⁶¹ Gradnja nove, prostranije crkve, završena je 1708. godine. Taj pothvat treba sagledati u kontekstu ponovnog rasta predgrađa i povećanja njegova stanovništva koje je uslijedilo u drugoj polovini 17. stoljeća.

Izvorno je sklop Nutrizio obuhvaćao površinu dimenzija 34 × 29 metara i bio okružen zidom visine tri do četiri metra iznad površine mora, koji se vidi još na fotografijama iz sredine 20. stoljeća. Njegov trag primjetan je i danas na sjeverozapadu sklopa na mjestu gdje se spajao sa zapadnom kućom. Kopneni ulaz bio je s južne strane, gdje još uvijek, iako oštećen, stoji reprezentativni lučni dvorišni portal u bunjatu s kapitelima naglašene profilacije koji stilski pripada 18. stoljeću. Može se pretpostaviti da je morski ulaz bio na sjevernom ograđnom zidu sklopa (sl. 29).

Detaljnijom analizom strukture zidova postojećih građevina uočava se da je najstarija građevina bila dvokatnica sa

30. Vanjsko stubište zapadne kuće sklopa Nutrizio i ulazni portal prvog kata
The Nutrizio complex, external staircase of the west house and the entrance portal on the first floor

stambenim potkrovljem položena u sredini sklopa (pod brojem 15 u austrijskom katastru). Ima dvostrešan krov i kameni oluk na sjevernom i južnom pročelju, na konzolama jednostavne profilacije koji je vodio vodu do cisterne istočno od kuće, koja se sačuvala do danas. Zapadna dvokatnica sa stambenim potkrovljem dograđena je naknadno, što dokazuju ugaoni blokovi na spoju tih dviju kuća na sjevernom i južnom pročelju. Naime, ugaoni kameni blokovi pripadaju istočnoj kući što znači da se zapadna prislonila uz nju. Ipak, na nekoliko je mjesta postavljen kamen vežnjak kako bi se zidovi bolje povezali. Zapadna kuća ima također dvostrešni krov iste visine kao i susjedna, ali bez oluka. Prema katastru, 1831. godine vlasnici sklopa bile su obitelji Tironi i Nutrizio.⁶²

Na najstarijoj kući sklopa sačuvali su se prozori s jednostavnom renesansno-baroknom profilacijom. Na sredini sjevernog pročelja, okrenutoga gradu, nalazi se balkon koji nosi plitki svod od opeke, između dviju kamenih konzola, na kojemu je kamena ploča danas ojačana betonom s gornje strane. Postojeća ograda je metalna, *alla veneziana*. Prvom katu se pristupa s juga, kamenim vanjskim stubištem – balaturom bez stilskih karakteristika, položenom uz južno pročelje, koja nije zabilježena u austrijskom katastru.

Zapadna kuća također ima vanjsko stubište na južnom pročelju (sl. 30). Ograda balkona balature s profiliranim balustrima u obliku dvostruke kruške i ugaonim pilastrima ukrašenim viticama vinove loze i cvijeća koji izlaze iz vaze, izvedenim u plitkom reljefu, bliska je stilskim rješenjima kasnorenesansnoga i baroknog razdoblja. Gotovo identično izvedene pilastre nalazimo na ogradi balature kuće Jura u predgrađu, kao i na palači Statilić u gradu, na ogradi balkona.⁶³ Stube kojima se pristupa prvom katu imaju obrub polukružnog presjeka koji nalazimo i na nekim istaknutim palačama u gradu.⁶⁴ Ulazni portal na prvom katu ima gotovo identičan ukras kao portal crkve sv. Jakova koji datira iz samog početka 18. stoljeća, pa se može pretpostaviti da su portali djelo istog autora.⁶⁵ Nad nadvratnikom je greda

jastučastog profila ukrašena lisnatim motivom, a dovratnici u donjem dijelu imaju motiv dijamanta postavljen u dvostruki kvadratni okvir. Portal kuće Nutrizio ima na uglovima nadvratnika plitki ukras s motivom cvjetova ljiljana. Međutim ni to vanjsko stubište nije ucrtano u katastar iz 1830. godine što bi značilo da su svi opisani elementi ugrađeni krajem 19. ili početkom 20. stoljeća.

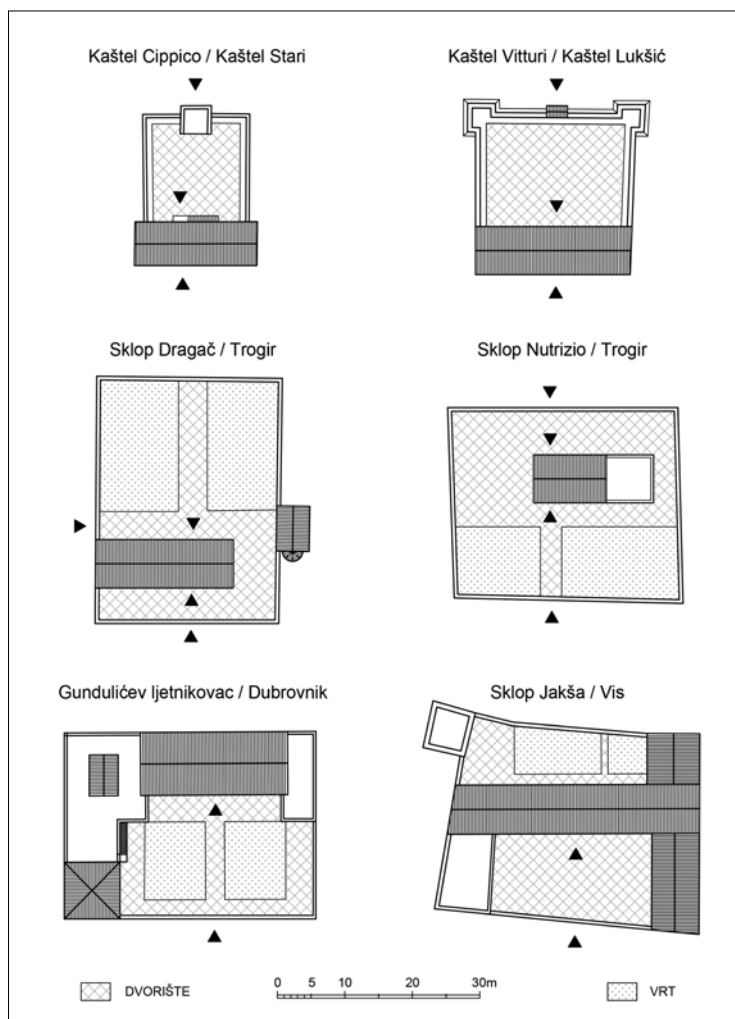
Uzdruž cijeloga istočnog zida sklopa naknadno je na nasipu u moru dograđena gospodarska zgrada u širini od osam metara koja je služila za proizvodnju ulja (*torcolatojo d'olio*).

Zaključak

Stambeni sklopovi podignuti na obali trogirskog predgrađa na Čiovu, koji dosad u znanstvenoj literaturi nisu prepoznati i sustavno valorizirani, mogu se po svojim stilskim i arhitektonskim karakteristikama, organizaciji prostora te nadasve povijesnim i društvenim okolnostima nastanka pribrojiti nizu dosad obrađenih reprezentativnih stambeno-gospodarskih zdanja podignutih u razdoblju između 16. i 18. stoljeća u izvangradskim naseljima diljem dalmatinske obale i otoka.

Već se u 13. stoljeću spominje most koji je povezivao Trogir s Čiovom. On je omogućio da se, počevši od 14. stoljeća, postupno na Čiovu formira trogirsko predgrađe. Prvo su to bile težačke i ribarske kuće s dvorištima i vrtovima, koje su postupno i to naročito uz glavnu obalnu komunikaciju nadograđene ili zamijenjene prostranijim kućama od kojih poneke imaju stilске elemente kasnorenesansnih i baroknih obilježja.⁶⁶ Najizrazitiji primjer je sklop obitelji Jura jugoistočno od crkve sv. Jakova.⁶⁷

Kada je ponestalo prostora za izgradnju, poduzetne građanske obitelji sagradile su sjeverno od obalnog puta, na nasipu u moru, svoje stambene sklopove pravokutnog tlocrta ograđene zidom sa svih strana s jednim kopnenim i jednim morskim vratima. Unutar zaštićenog prostora podignuli su

31. Komparacija tlocrta pretpostavljenog izvornog stanja čiovskih sklopova sa sličnim primjerima: 1. Kaštel Cippico, 2. Kaštel Vitturi, 3. Sklop Dragač i 4. Sklop Nutrizio u trogirskom predgrađu, 5. Ljetnikovac Gundulić u Gružu, 6. Sklop Jakša u Kutu na Visu

Comparison between the presumed original plans of the Čiovo complexes and similar examples: 1. Kaštel Cippico; 2. Kaštel Vitturi; 3. The Dragač complex; 4. The Nutrizio complex; 5. The Gundulić summerhouse in Gruž; 6. The fortified residential/ economy complex of Jakša in Kut on the island of Vis

jednokatnu ili dvokatnu rezidenciju koja je glavnim pročeljem bila okrenuta prema Trogiru (osim u sklopovima Gattin i Gattin-Delalle). Izvorne građevine doživjele su brojne preinake o čemu svjedoče tragovi prezidavanja pročelja, arhitektonski elementi u sekundarnoj upotrebi i spolije. Kamena plastika, ugrađena na postojećim pročeljima sklopova u primarnoj ili sekundarnoj upotrebi, može se datirati u široko stilsko i vremensko razdoblje: od kasne gotike do kasnog baroka. Ipak, izgleda da najraniji sklopovi datiraju s kraja 16. stoljeća te da su posljednji sagrađeni u 18. stoljeću. Zasiurno su interijeri izvornih građevina imali bogati ukras: kamenu opremu poput kamina, pila i ograda stubišta, drvene oslikane međukatne konstrukcije te štukature i zidne oslike, no nažalost unutrašnjost građevina uglavnom nije bila dostupna za proučavanje.

Neki sklopovi imali su cisternu odvojenu od kuće, a nekima su cisterne očito bile u sklopu građevine. Kameni oluci na vrhu kuće su dokaz da su te cisterne postojale. Stanovnici na tom priobalnom prostoru spominju i bunare bočate vode

pa tako i u sklopu Dragač. Uz kuću su bila dvorišta (*corte*) unutar kojih su na nekim mjestima postojala vanjska stubišta (*scalla esterna*). Veliki dio sklopa zauzimaio je vrt (*orto*). Sklop Dragač imao je čak i svoju kapelu. Do 1830. godine, kada je izrađen prvi katastar, neki sklopovi su gotovo u potpunosti ispunjeni kućama, a samo su u rijetkima još postojali vrtovi.

Najbliži uzor za gradnju sklopova na nasipu u moru nalazimo u Kaštelima gdje su splitski i trogirski plemići i posjednici zemalja sagradili svoje utvrđene sklopove kasnogotičkih i renesansnih stilskih obilježja i do 100 metara udaljene od obale,⁶⁸ koji dimenzijama i katnošću odgovaraju čiovskim sklopovima. Tako je, primjerice, Koriolan Cippico 1481. godine izgradio svoj kaštel dimenzija 18,10 × 23,70 metara i unutar njega dvokatnu rezidenciju dimenzija 6,50 × 18,10 metara, koja je imala reprezentativni *piano nobile* na drugom katu, s renesansnom triforom i monoforama te kaminima i pilima u unutrašnjosti.⁶⁹ Kaštel Vitturi s početka 16. stoljeća, najveći od svih kaštelanskih utvrda, imao je dimenzije 23 × 26 metara s dvokatnom rezidencijom dimenzija 7,20 × 23

metra.⁷⁰ Kašteli su imali jedna morska i jedna kopnena vrata, a s obalom su bili povezani kamenim mostom.

Prema organizaciji građevina na parceli čiovski su sklopovi najslbličniji ljetnikovcima u Gružu i Rijeci dubrovačkoj.⁷¹ Oni su izgrađeni na obali i manjim dijelom na nasipu u moru te su ograđeni zidom na sve četiri strane. Imaju samo morska vrata jer se u to doba do njih moglo doći samo brodom.

Rješenja dubrovačkih ljetnikovaca prepoznata su primjerice kao uzor prostornoj koncepciji nekih baroknih sklopova u Visu.⁷² Osobito je zanimljivo usporediti trogirsko predgrađe na Čiovu s naseljem Kut, danas dijelom grada Visa. Njegovo je formiranje započelo u 15. stoljeću, a prvotnu jezgru činila je grupa skromnih kuća organiziranih oko dvorišta i vrtova uokolo prije izgrađene crkve sv. Ciprijana.⁷³ Tijekom 16. i 17. stoljeća nasut je teren uz obalu na kojemu su podignuti obiteljski sklopovi od kojih su poneki imali i obrambene elemente i ladanjsku namjenu.⁷⁴ Slične utvrđene sklopove nalazimo i na drugim dalmatinskim otocima poput sklopa obitelji Gverini u Salima na Dugom otoku,⁷⁵ potom kaštelu Martinis u Maslinici na Šolti,⁷⁶ sklopova Tironi i Moretti na obližnjem otoku Drveniku,⁷⁷ kaštela Gligo u Bobovišćima na moru na Braču.⁷⁸

Sklopovi u predgrađu na Čiovu imali su stambenu, a naknadno i gospodarsku namjenu poput proizvodnje ulja u dograđenom dijelu sklopa Nutrizio ili krušne peći sklopa

Gattin. Zasad se jasna gospodarska namjena u najranijoj fazi sklopa ne može dokazati. Ipak, za neke su kuće predgrađa donesene pretpostavke da su služile kao ljetnikovci stanovnika samoga grada.⁷⁹ Iako takva pretpostavka, zbog neposredne blizine Trogira, može isprva začuditi, treba navesti primjere novovjekovnih predgrađa Korčule, Splita, Buraka u Hvaru ili pak dubrovačkih Pila, gdje su tijekom 17. i 18. stoljeća, među kućama pučana i zanatlija te gospodarskih pogona, plemići, bogati građani i crkveni uglednici organizirali svoje ljetnikovce.⁸⁰

Čiovski su sklopovi odredili gotovo pravilnu urbanističku shemu obalnog dijela predgrađa bez postojanja određenoga urbanističkog plana. Nije isključeno da su za svoje gradnje vlasnici trebali od vlasti ishoditi dozvolu, ali dosad niti jedna nije pronađena. Izvorna rahla struktura naknadno je gotovo u potpunosti popunjena te su se sklopovi tijekom vremena pretvorili u blokove. Izgradnjom dvokatnica i trokatnica na sjevernome, obalnom rubu blokova formirala se do početka 20. stoljeća fasadna linija trogirskog predgrađa koja je recentnim dogradnjama i preoblikovanjima izgubila na svojoj vrijednosti, kao i čitav prostorni okvir predgrađa.

Obiteljski sklopovi u trogirskom predgrađu na Čiovu zaslužuju da ih se detaljno dokumentira, analizira i valorizira što bi bio temelj za odgovarajuću zaštitu i obnovu.

Bilješke

1

Trogirski spomenici, dio II. Zapisnici sudbenog dvora općine trogirske, sv. I, od 8. kolovoza 1266. do 6. prosinca 1299. (prir. Miho Barada), Zagreb, 1951., 250; IVO BABIĆ, Stari trogirski mostovi, u: *Luke istočnog Jadrana* (ur. Mithad Kozličić i dr.), Orebić, 2006., 155–182.

2

Većina tih radova okupljena je u monografiji: Župa sv. Jakova, Čiovo – *Trogir* (ur. Danka Radić i dr.), Trogir, 2005. Obradivane su i pojedine stambene građevine predgrađa podignute krajem 19. i početkom 20. stoljeća, no one izlaze iz vremenskog okvira ovog rada, vidjeti u: CVITO FISKOVIĆ, Josip Slade – arhitekt i preporoditelj, *Mogućnosti*, 9–10 (1987.), 949–955; DANKA RADIĆ, *Pomorska obitelj Moretti*, Trogir – Rijeka, 2008.

3

Povijest nastanka, naseljavanja i razvitka ovog predgrađa najstavnije je dosad obrađena u doktorskoj disertaciji suautorice ovog rada: DUNJA BABIĆ, *Trogirsko predgrađe na Čiovu u kontekstu izgradnje otoka do XIX. stoljeća*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2015., pod mentorstvom Katje Marasović i Jasenke Gudelj. Istraživanja iznesena u spomenutoj disertaciji proširena su i dopunjena u ovom radu daljnjim arhitektonsko-urbanističkim analizama prostora predgrađa i njegovih pojedinih građevina te novim tumačenjima arhivskih izvora i objavljene literature.

4

KATJA MARASOVIĆ, Utvrde Kaštel Sućurca, *Kaštelanski zbornik*, 6 (1999.), 133–146; KATJA MARASOVIĆ, *Kaštelanski kašteli*, doktorska disertacija, Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2002.

5

Znanstvena knjižnica Zadar (dalje: ZKZ), *Disegno di Traù*, MS 311, f. 1.

6

IVAN LUCIĆ, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru*, sv. I, Split, 1978., 680–681; VANJA KOVAČIĆ, Trogirске fortifikacije u 15. stoljeću, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 37 (1997.–1998.), 109–136.

7

O razvoju i izgradnji trogirskih predgrađa: IVO BABIĆ, Počeci trogirskog predgrađa u Pasikama, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 39 (2001.–2002.), 123–148; IRENA BENYOVSKY LATIN, *Srednjovjekovni Trogir. Prostor i društvo*, Zagreb, 2009., 41–45, 66–103; DUNJA BABIĆ, Trogir i njegova predgrađa, u: Ana Plosnić Škarić (ur.), *Mapping urban changes / Mapiranje urbanih promjena*, Zagreb, 2017., 434–455.

8

FRANJO RAČKI, Notae Joannis Lucii, *Starine*, 13 (1881.), 211–268; *Statut grada Trogira* (ur. Vladimir Rismondo), Split, 1988., I. knjiga Reformacija, gl. 54, 222, 178. Iz tih su zabrana bili isključeni

gubavci, pustinjaci i rekluze koji su boravili uz crkve smještene na prostoru budućeg predgrađa.

9
DUNJA BABIĆ (bilj. 7), 445.

10
O usponu građanskih, uglavnom novopridošlih obitelji u Trogiru 15. stoljeća: ANA PLOSNIĆ ŠKARIĆ, *Real Property of Wealthy Commoners. The Formation and Rise of Commoners Lineages in Trogir after 1420*, u: Irena Benyovsky Latin – Zrinka Pešorda Vardić (ur.), *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages. Authority and Property*, Zagreb, 2014., 353–380. O podrijetlu i socijalnoj strukturi stanovništva: DUNJA BABIĆ (bilj. 3), 197–207. O brodograditeljima na Čiovu: DANKA RADIĆ, *Brodogradilište Trogir od zanatske do industrijske proizvodnje*, Trogir, 2013., 7–37.

11
PAVAO ANDREIS, *Povijest grada Trogira*, sv. I–II, Split, 1977.–1978., sv. I, 264, 277–278; IVAN LUCIĆ (bilj. 6), 978; LOVRE KATIĆ, *Odnosi Trogira prema susjedima* (priur. Marko Trogrlić), Split, 2017., 87–90.

12
DUNJA BABIĆ (bilj. 7), 446–449.

13
Dozvola se spominje u rukopisima 17. stoljeća sačuvanim među dokumentima kojima se služio Pavao Andreis pri sastavljanju djela *Storia della città di Traù*, ZKZ, *Documenti spettanti la storia municipale di Trau*, fascikl A, sign. 15236, MS 296, f. 53r–64r; *Documenti Spettanti alla storia municipale di Trau, sec. XII–XVIII*, fascikl C, sign. 15261, MS 309, f. 53r–54r.

14
Iz spomenutog se rukopisa doznaje da se na spomenutu dozvolu stanovanja u predgrađu iz 1459. pozivaju obitelji Paladini, Jura, Kalebota (Calebotta), Ostojić, Kastrati (Castratti, Castriotto) i Moglić (Molizza). ZKZ, *Documenti spettanti la storia municipale di Trau*, fascikl A, sign. 15236, MS 296, f. 54r–59v.

15
Commissiones et relationes Venetae, sv. II (ur. Šime Ljubić), Zagreb, 1877., 207–212.

16
Commissiones et relationes Venetae, sv. III (ur. Šime Ljubić), Zagreb, 1880., 259.

17
Commissiones et relationes Venetae, sv. IV (ur. Grga Novak), Zagreb, 1964., 432.

18
PAVAO ANDREIS (bilj. 11), 299. Gradu je čak prijetilo da sasvim opusti pa su takve prilike primorale mletačke vlasti na donošenje ponovne zabrane nastanjivanja i izgradnje u predgrađu 1625. godine, vidjeti i: IVAN LUCIĆ (bilj. 6), 657. Na napuštanje grada i sve intenzivnije naseljavanje Čiova upozoravaju mletački knezovi još krajem 16. i u prvoj polovini 17. stoljeća, vidjeti u: *Commissiones et relationes Venetae*, sv. V (ur. Grga Novak), Zagreb, 1966., 159–161; *Commissiones et relationes Venetae*, sv. VIII (ur. Grga Novak), Zagreb, 1977., 172–175.

19
IVAN LUCIĆ (bilj. 6), II, 236.

20
STANKO PIPLOVIĆ, *Graditeljstvo Trogira u 19. stoljeću*, Split, 1996., 46–48.

21
DUNJA BABIĆ, *Opis Trogira i njegova teritorija s kraja XVI. stoljeća, Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 24 (2012.), 50.

22
U prijevodu s talijanskoga: »Ovaj most služi za prelazak na Otok (...) koji se starinski zvao Boue, a sada se zove Bua, iza njega su mnoge i dostojne građevine, u blizini Grada, odvojene od luke, te se doimaju poput isječka kanala Grande u Veneciji.« ZKZ, *P. Andreis, Storia di Trau: I. dio: Documenti per la storia di Trau sec. XIV–XVII*, fascikl B, sign. 15256, MS 305, f. 134r.

23
La ville est en assez bel aspect, principalement le Fauxbourg qui est sur l'île de Bua (...), JACOB SPON – GEORGE WHEELER, *Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant fait aux années 1675 et 1676*, II, Lyon, 1678., 94.

24
HR-DAST-152, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, K. O. Trogir, list VIII, 1830.g. Karte Hasburške Monarhije dostupne na webu, katastarske karte u mjerilu 1 : 2.880 – <<https://mapire.eu/en/map/cadastral/?layers=3%2C4&bbox=1812188.1758421892%2C6134765.963750544%2C1828603.027666431%2C6146231.517993321>> (10. rujna 2020.).

25
HR-DAST-152, Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju, K. O. Trogir, kutija 659, Operato dell' Estimo censuario del Commune della città di Traù. Upisnik je u cijelosti objavljen u knjizi: IRENA BENYOVSKEY, *Trogir u katastru Franje I.*, Zagreb, 2005.

26
Opis čestice u katastarskom operatu iz 1831. godine: 1039 – *casa d'abitazione a due piani con soffitto / Gorizza fratelli / marinajo; 346 – orto / Gorizza; 347 – pascolo / Gorizza; 248 – molo / Gorizza.*

27
Obitelj Gorica je s otoka Visa došla u predgrađe tek krajem 18. stoljeća, a prvi put je zabilježena u anagrafu iz 1824. godine. MLADEN ANDREIS, *Stanovništvo predgrađa Čiova u 18. i 19. stoljeću prema podacima iz anagrafa i popisa stanovništva*, rukopis za časopis Društva za zaštitu kulturnih dobara Trogira »Radovan« (29 str.).

28
Plemićka obitelj Cerineo podrijetlom je s otoka Brača. U Trogiru je prvi put zabilježena u 17. stoljeću. Kažimir Cerineo je 1646. godine oženio Klaru Lučić, nećakinju povjesničara Ivana Lucića, jedinu nasljednicu svoga roda. Tim vjenčanjem te prema želji iskazanoj u oporuci Ivana Lucića sastavljenoj 1654. godine, sva je imovina Lucićevih prešla u vlasništvo Cerinea, a prezime ovoga trogirskog odvojka bračkog plemstva počelo se tako ponegdje bilježiti kao Cerineo Lucio. CVITO FISKOVIĆ, *Lučićeva rodna kuća, Zbornik Historijskog instituta JAZU*, 6 (1969.), 45–60; CVITO FISKOVIĆ, *Oporuka i kodicil Ivana Lucića, Viestnik Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu*, 9–10 (1941.), 59–84; MLADEN ANDREIS (bilj. 27), 14; DANKA RADIĆ, *Ljetnikovci otoka Čiova*, u: N. Grujić (ur.), *Kultura ladanja* [Zbornik Danā Cvita Fiskovića I], Zagreb, 2006., 143–154.

29
Opis čestice u katastarskom operatu iz 1831. godine: 1036 – *casa d'abitazione a due piani con soffitto / Cerineo / possidente; 1037 – casa d'affitto a due piani con soffitto / Cerineo / possidente; 1038 – casa d'affitto a due piani con soffitto / Cerineo / possidente; 1040 – corte / Cerineo; 345 – orto / Cerineo.*

30
Ti su stilski elementi u dosadašnjim radovima datirani u široko razdoblje od Lucićeva vremena, druge polovine 17. stoljeća pa

sva do kasnog 18. stoljeća. Iznesena je također pretpostavka da je obitelj Cerineo poduzela temeljitu obnovu čitavog sklopa nakon što je došla u posjed Lucićevih. CVITO FISKOVIĆ (bilj. 30, 1969.), 59; DANKA RADIĆ (bilj. 28), 150. Valja spomenuti da je obitelj Cerineo krajem 17. stoljeća na vrhuncu svoje moći; primljeni su u splitsko plemstvo, naručuju umjetnine te poduzimaju graditeljske zahvate na svojim imanjima, opširnije u: RADOSLAV TOMIĆ, Oporuka Jakova Cerinea, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 19 (1995.), 114–121.

31

Navedeni ukrasi nisu dosad objavljeni i analizirani. Zahvaljujemo ovom prilikom obitelji Halbarth što nam je omogućila obilazak kuće. Izrazito bogata unutrašnja oprema kuća svojstvena je općenito razdoblju kasnog baroka i rokokoa, pa bi spomenutu obnovu kuće koju je poduzela obitelj Cerineo valjalo datirati u sredinu ili drugu polovinu 18. stoljeća. Kao analogije možemo navesti opremu kuće Pucić u dubrovačkom predgrađu Pile ili pak ljetnikovac Bozdari u Rijeci dubrovačkoj, vidjeti u: KATARINA HORVAT-LEVAJ, *Barokne palače u Dubrovniku*, Zagreb – Dubrovnik, 2001., 101–124.

32

ELVIRA ŠARIĆ KOSTIĆ, *Splitski grbovi. Kameni grbovi iz Muzeja grada Splita*, Split, 2018., 85.

33

Opis čestice u katastarskom operatu iz 1831. godine: 1034 – *casa d'abitazione a due piani con soffitto / Sullesich fratelli / industriale*; 1035 – *casa d'abitazione a due piani con soffitto / Cindre / marinajo*; 342 – *orto / Sullesich*; 343, 344 – *orto / Cindre*.

34

Najraniji spomen o ovoj obitelji u Trogiru je zabilješka o istom Nikoli Kastratiju i njegovoj djeci u matičnim knjigama Trogira iz 1576. godine. NEVENKA BEZIĆ-BOŽANIĆ, *Trogirske obitelji u drugoj polovici 16. stoljeća* (2), *Vartal*, 2 (1992.), 66. Međutim, treba napomenuti da je obitelj Kastrati jedna od onih obitelji koje se spominju u rukopisima u Andreisovoj ostavštini, a koja je pravo nastanjivanja u predgrađu dobila još 1459. godine. Kako otkrivaju podatci iz kasnijih matica rođenih, ta obitelj bila je vrlo ugledna i dala je nekoliko svećenika. Ime obitelji pisalo se različito: Kastrati, Castrati, Castriotti, Castriotto. U jednom dokumentu iz 1628. godine spominje se trgovac Ivan Kastrioto (*Zuanne Castrioto, mercatore d'Isola Bua*), koji je tada obavljao dužnost prokuratora stanovnika Čiova. ZKZ, *Documenti spettanti la storia municipale di Trau*, fascicli A, sign. 15236, MS 296, f. 53v, 56v, 60r.

35

DUNJA BABIĆ (bilj. 3).

36

Opis čestice u katastarskom operatu iz 1831. godine: 265 / *casa ad uso a due piani con cisterna e corte / Coschina Nicolò / industriale*.

37

Obitelj Koščina imala je svoje brodogradilište u istočnom dijelu naselja zvanom Malo More gdje su bile grupirane i njihove kuće. Obitelj se u predgrađe na Čiovu, prema tradiciji koja se zadržala u obitelji, doselila iz Grčke. Izdanak obitelji Koščina posjedovao je svoja brodogradilišta i uz obale splitskog predgrađa. Ondje neki izvori ističu njihovo podrijetlo s otoka Krfa. Opširnije vidjeti u: FANI CELIO CEGA, *Život s morem u Trogiru od druge polovice 18. st. do kraja prve polovice 19. st.*, *Grada i prilozi za povijest Dalmacije*, 15 (1999.), 185; DANKA RADIĆ (bilj. 10) 27–30; M. P., *Brodarstvo u životu Trogira*, u: *Trogirski glasnik*, 4. svibnja 1987., 9.

38

DANKA RADIĆ (bilj. 28), 150.

39

Rod Dragač (Dragazzo) se u Trogiru bilježi od prve polovine 15. stoljeća. Kao pristanice Mlečana prvi su im 1420. godine otvorili gradska vrata. Isticali su se već tada svojim bogatstvom kao mesari i trgovci, a zabilježeni su i kao veleposjednici. U drugoj polovini 15. stoljeća obavljali su i različite javne službe. U više navrata Dragačevi su bili trogirski poslanici u Veneciji, što pokazuje da su uživali povjerenje mletačke vlasti. Godine 1773. primljeni su u trogirsko plemstvo. MLADEN ANDREIS, *Trogirsko plemstvo do kraja prve austrijske uprave u Dalmaciji (1805.)*, Trogir, 2006., 193–197; DANKA RADIĆ, *Trogirska heraldika od XIII. do XX. stoljeća u jadranskom kontekstu*, doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2015., 208–213.

40

Nad portalom crkve stoji natpis: FRANCISCVS DRAGATIVS ET CATHA / RINA IVGALES, FANVM HOC DIVO / IO: BAPT: EX DEVOTONE DICATVM, / PROPRIA IMPENSA, EXIMIA CVM PIE / TATE DOTAVERUNT ET EREXERVNT / ANNO. DMN. M.D.XCIII.

41

Za taj je zabat iznesena pretpostavka da je izvorno pripadao crkvi sv. Ivana (sv. Marte) u Bijaćima nad čijim su dobrima Dragačevi 1656. godine dobili pravo upravljanja, vidjeti: PAVAO ANDREIS (bilj. 11), I, 353; IVO BABIĆ, *Trogir, grad i spomenici*, Split, 2016., 459.

42

Nadbiskupski arhiv u Splitu (dalje: NAS), *Vizitacije biskupa Didaka Manole 1756.–1761.* (dalje: *Vizitacije Manola*), T 47, f. 152–153r.

43

(...) *In ipso loco construere fecit peramplam domum, una cum amplo suo atrio, et prope ipsam suam habitationem, pro propria commoditate, et Dominae Catharinae uxoris suae construere fecit supradicto anno praefatam ecclesiam Sancti Ioannis Baptistae, e formato transita e proprio domicilio in ipsa ecclesia, quam non modo construxit, sed etiam dotavit, ut omnia ex inscriptione in marmore supra portam vidit Reverendissimus et Illustrissimus Dominus Episcopus, tenoris, ut sequitur (...)*, NAS, *Vizitacije Manola*, f. 152r.

44

Hic Dominus Franciscus, filius Domini Mathiae Dragatii, qui domum Dragatiam ad augem erexit, post obitum patris, divisus a fratribus suis Joanne, Laurentio et Nicolao, obtinuit a Serenissimo dominio gratiam loci in Insula Bovis, amplitudinis duorum vretorum (...), NAS, *Vizitacije Manola*, f. 152r. Posjed na Čiovu, koji je Franjo naslijedio od oca bio je, kako stoji zabilježeno, dodijeljen od mletačkih vlasti u zahvalnost za određene zasluge. Nažalost nije naznačena godina kada su Dragačevi tu nagradu primili. Poznato je da su pojedini članovi iz ovog roda od Venecije dobili privilegije 1483. godine, obnovljene 1581. i 1595. godine, vidjeti u: MLADEN ANDREIS (bilj. 39), 197. Dokumenti 15. stoljeća bilježe niz stambenih i gospodarskih objekata u vlasništvu obitelji Dragač, vidjeti u: ANA PLOŠNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 10), 366–368.

45

Nakon smrti Franje Dragača i zbog dugova u koje je zapao crkva, koju je ostavio bez ikakvih dobara, ostaje od svih zaboravljena, potom dolazi u posjed bratovštine sv. Nikole koja je u njoj ustanovljena 1625. godine. NAS, *Vizitacije Manola*, f. 152v.

46

De constructione huius ecclesiae vidit Illustrissimus et Reverendissimus Dominus Episcopus, de dotatione vero nihil, cum ipsa ecclesia non sit beneficium, et bona stabilia non habeat. Vidit etiam, quod

declinata fortuna ipsius Domini Francisci Dragatii, post ipsius mortem, quam debitis gravatus aspexit, vicissitudine temporis domus predicta pro medietate, a parte meridionali venit in potestatem fabrorum lignariorum, opificio cymbarum, alia vero medietas a parte Boreali, una cum atrio, varios super se habuit dominos, ab anno 1700 possessa a Domino Georgio Jura, conventu Predicatorum S. Crucis, à Domino Laurentio Rispoli, modoque empta possidetur à Domino Friderico Paiton, presbiter loculum unum annexum ecclesiae. NAS, *Vizitacije Manola*, f. 152v.

47

Opis čestice u katastarskom operatu iz 1831. godine: 256 – *casa d'abitazione ad un piano / Cindre / marinaio*; 257 – *casa d'abitazione a due piani con scala esterna / Petich / couratore di barche*; 259 – *casa d'abitazione a due piani con piccola strada / Cattalinch / fabricatore di barche*; 260 – *casa d'abitazione ad un piano / Cattalinch*; 261 – *chiesa*; 262 – *casa d'abitazione ad un piano / Cattalinch*; 263 – *casa sdruccita / Cattalinch*; 264 – *squero coperto / Cattalinch*; 9 – *orto, Cattalinch fratelli*; 11 – *orto / Cattalinch fratelli*.

48

Izrada balkonske ograde na palači Stafileo spominje se u dokumentu iz 1472. godine u kojem je zabilježen korčulanski majstor Andrija, ANA PLOŠNIĆ ŠKARIĆ, *Gotička stambena arhitektura u Trogiru*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010., 127, 130–131, 205–206.

49

Navedimo kao analogije kapitele koji su pripadali trijemu biskupske palače te kapitele kuće Stipošević, vidjeti u: ANA PLOŠNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 48), 206–209.

50

Spomenuta monofora je vjerojatno naknadno ugrađena u zoni drugog kata kuće na kat. čest. 570, vidjeti u: ANA PLOŠNIĆ ŠKARIĆ (bilj. 48), 87–89.

51

Podatak o temeljitom preuređenju kuće u gradu, nakon što je bila porušena, može se iščitati na natpisu postavljenom u dvorištu. Natpis donosi: IVO BABIĆ (bilj. 41), 250. Dvorište kuće s trijemom i krunom bunara ima renesansne stilske odlike, no u čitavom sklopu ima dakako tragova romaničkih i gotičkih otvora. Dragačevi su tada, pored ove kuće posjedovali još nekoliko kuća u gradu, DANKA RADIĆ (bilj. 39), 209–210. Senzibilitet učenog Franje Dragača, kojega je Venecija imenovala službenim prevoditeljem 1567. godine (*Commisiones et relationes venetae*, III /ur. Šime Ljubić/, Zagreb, 1880., 248), prema spolijama i starim ukrasima očituje se u opisanoj koncepciji eksterijera crkve sv. Nikole. U putopisu J. Spona i G. Whelera iz 1678. godine stoji zabilježeno da su Dragačevi u svojem vrtu, nažalost nije precizirano gdje se taj vrt nalazio, imali svojevrstni lapidarij s fragmentima nekoliko starih natpisa: *Nous rencontrâmes aussi là un autre homme savant, appelé Monsieur le docteur Dragazzo, qui nous a fit voir quelques Inscriptions antiques dans son jardin (...)*. JACOB SPON – GEORGE WHELER (bilj. 23), 97, 98.

52

Opis čestice u katastarskom operatu iz 1831. godine: 226 – *casa d'abitazione a tre piani e cisterna / Cindre / industriale*; 227 – *casa d'abitazione ad un piano / Sognara / pescatore*; 228 – *casa d'abitazione a due piani con corte e cisterna / Buccareo / possidente*; 12 – *orto con frutti / Buccareo*.

53

MLADEN ANDREIS (bilj. 27), 14. Njihovo podrijetlo i okolnosti nastajanja u predgrađu nisu poznati, što bi bilo vrijedno utvrditi u daljnjim istraživanjima s obzirom na to da je ova obitelj u katastru zabilježena kao vlasnik niza nekretnina u predgrađu;

i to nekoliko višekatnica, kao i konoba, dućana i gatova koji se nalaze na najatraktivnijim položajima: uz most, u predjelu Skalice te uza samu obalu.

54

Najsličnija je konzoli balkona na kaštelu Cippico u Kaštel Starome koja pripada fazi iz 1481. godine, KATJA MARASOVIĆ (bilj. 4, 2002.), 209–234. Sličnu konzolu ima i kula Cippico u Kaštel Novom koja je iz 16. stoljeća, KATJA MARASOVIĆ, Kaštel Novi i kula Cippico, *Kaštelanski zbornik*, 5 (1996.), 35–52. Bliska rješenja konzole, iako bogatijeg ukrasa na bočnim stranama nalazimo i na baroknim zdanjima, primjerice na palači Paitoni u Trogiru, palači Dragišić u Splitu, palači Radošević u Hvaru ili pak sklopu Mardešić u Visu, vidjeti u: AMBROZ TUDOR, *Ladanjska izgradnja prostora Hvarske komune*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008., 178–198, table LXVII i LXX; AMBROZ TUDOR, *Obitelj Radošević i njihova barokna palača u gradu Hvaru, Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 35 (2011.), 139–153.

55

Opis čestice u katastarskom operatu iz 1831. godine: 223 – *Gatin Antonio / possidente / casa d'abitazione a due piani e cisterna*; 224 – *Gatin Michele / possidente / casa d'abitazione a due piani con corte*; 225 – *Gatin Michele / possidente / forno*.

56

MLADEN ANDREIS (bilj. 27), 16. Članovi obitelji Gattin se u više navrata bilježe kao dobročinitelji obližnje crkve sv. Petra, NAS, *Vizitacije Manola*, 153v.

57

Opis čestice u katastarskom operatu iz 1831. godine: 219 – *bottega / Stella Francesco / sartore*; 220 – *casa d'abitazione ad un piano / Slade Giovanni / agricoltore*; 221 – *ruina di casa / Gattin Antonio / possidente*; 222 – *casa d'affitto a due piani / Delalle Luigi / sacerdote*; 14 – *orto con frutti / Gattin Antonio*.

58

MLADEN ANDREIS (bilj. 27), 15.

59

IVO BABIĆ – ARSEN DUPLANČIĆ, *Povijest trogirске obitelji Babić-Nutrizio, Građa i prilozi za povijest Dalmacije*, 11 (1990.), 329–345; DANKA RADIĆ (bilj. 39), 290–292; MLADEN ANDREIS (bilj. 39), 241–243.

60

PAVAO ANDREIS (bilj. 11), II., 350., 364.

61

Vidit itaque (...) ecclesiam hanc Divi Jacobi Apostoli non esse illam antiquam de qua memoriae reperiuntur in veterioribus visitationibus, ila enim diruta fuit, iliusque loco haec presens edificata. Illa erat, ubi modo existentis est coemeterium, occidentem versus, prope, et quali annexa muro hortis Minorum Nutritio, estendebaturque ultra murum dicti hortis viam versus, illiusque capela terminabat prope portam ingressus domui Nutritio. NAS, *Vizitacije Manola*, f. 146r. Taj se zahvat spominje i u vizitaciji Manolina prethodnika, biskupa Kačića, NAS, *Vizitacije biskupa Kačića 1723.–1730.* (dalje: *Vizitacije Kačić*), T 32, f. 135v, 136r.

62

Opis čestice u katastarskom operatu iz 1831. godine: 14 – *casa d'affitto a tre piani / Nutrizio / possidente*; 15 – *casa d'affitto a tre piani / Tironi / possidente*; 16 – *cisterna / Nutrizio*; 17 – *torcolatojo d'olio / Nutrizio*.

63

Ukras se tumači kao kasnorenesansni ili barokni odraz renesansnog repertoara ukrasa bliskog krugu Ivana Duknovića. IVO

BABIĆ, Kuća obitelji Statilić u Trogiru, u: *Ivan Duknović i njegovo doba. Zbornik radova Međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Trogiru o 550. obljetnici rođenja Ivana Duknovića* (ur. Igor Fisko-
vić), Trogir, 1996., 131–137. U tom radu iznesena je pretpostavka da su ukrasi balustrade kuća Jura i Nutrizio djelo istog majstora.

64
Navedimo primjere dvorišta Velike palače Cippico i tzv. kuće s drvenim balkonom u Mornarskoj ulici koje su svoje preobliko-
vanje doživjele krajem 15. stoljeća.

65
U nekim je radovima, na osnovi navoda iz Manolinih i Kačićevih vizitacija, izneseno mišljenje da je Petar Nutrizio bio i graditelj crkve sv. Jakova, vidjeti u: KRUNO PRIJATELJ, *Umjetnost XVII i XVIII stoljeća u Dalmaciji*, Zagreb, 1956., 23. U vizitaciji stoji *propriis expensis (...) aedificare fecit*, što se može tumačiti kao da je Petar Nutrizio bio i naručitelj i donator. NAS, *Vizitacije Manola*, f. 146r. Kod Kačića je zapisano da Petar i Ivan Nutrizio, na vlastiti trošak (*propriis expensis*) s odobrenjem biskupa Ivana Kuparea naručuju gradnju (*fabricam commendaverat*). NAS, *Vizitacije Kačić*, f. 135v, 136r. U obitelji Nutrizio tek je poslije, sredinom 18. stoljeća zabilježen i potvrđen jedan graditelj, Ivan Krstitelj Nutrizio (1689. – 1752.), koji je radio na crkvi sv. Marije u selu Blizna. LOVORKA ČORALIĆ – IVANA PRIJATELJ-PAVIČIĆ, Prilog poznavanju crkve sv. Marije u Blizni, *Croatia Christiana periodica*, 48 (2011.), 132. Rješenja portala kuće Nutrizio i sv. Jakova bliska su portalima crkava u gradu koje su doživjele barokne preinake, poput sv. Petra, Gospe od Karmela i Svih Svetih, a koje se pripisuju krugu graditelja Macanovića. IVO BABIĆ, Barokna preinaka crkve Gospe od Karmela u Trogiru, *Ars Adriatica*, 6 (2016.), 175–184. Tomu bi krugu valjalo pripisati i čovske portale. Zabilježeno je da su Macanovići bili angažirani i na nekim zadacima na Čiovu, vidjeti u: CVITO FISKOVIĆ, Ignacije Macanović i njegov krug, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 9 (1955.), 198–268, 260, 264. Pored toga, obitelji Macanović i Nutrizio bile su povezane ženidbenim vezama. IVO BABIĆ – ARSEN DU-
PLANČIĆ (bilj. 59), 336.

66
Početci naseljavanja trogirskog predgrađa te izgradnja i preobliko-
vanje prvih kuća podignutih uz obalnu komunikaciju podrobnije su obrađeni u prije navedenom radu: DUNJA BABIĆ (bilj. 3), 218–227.

67
Treba napomenuti da je obitelj Jura jedna od onih obitelji koje su pravo nastanjivanja u predgrađu dobile još 1459. godine.

68
KATJA MARASOVIĆ (bilj. 4, 2002.).

69
KATJA MARASOVIĆ, Kaštel Cipiko u Kaštel Starome, *Prostor*, 19, 1 (2011.), 30–41.

70
KATJA MARASOVIĆ, Istraživanje i obnova kaštela Vitturi, u: Nada Grujić (ur.), *Kultura ladanja* (bilj. 28), 69–84.

71
NADA GRUJIĆ, *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja*, Zagreb, 1991.; NADA GRUJIĆ, *Vrijeme ladanja: studije o ljetni-
kovcima Rijeke dubrovačke*, Dubrovnik, 2003.

72
Primjerice u rješenjima ljetnikovca Marina Gazarovića u Visu i Jakšinih dvora u Kutu na Visu. KATARINA HORVAT LEVAJ, *Barokna arhitektura*, Zagreb, 2015., 478.

73
AMBROZ TUDOR (bilj. 50, 2008.), 41, 178–179; KATJA MARA-
SOVIĆ, *Sklop Ismaelli na Kutu u Visu*, konzervatorski elaborat, Split, 2012., 4; KATARINA HORVAT-LEVAJ, Dva utvrđena ladanjska kompleksa plemićke obitelji Jakša na Visu, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 25 (2001.), 135–137.

74
KATJA MARASOVIĆ (bilj. 73), 3–4.

75
SOFIJA SORIĆ, *Ladanjsko graditeljstvo na zadarskom otočju od kraja 14. do početka 18. stoljeća*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2013., 21–30; MARIJA STAGLIČIĆ, Svjetovno graditeljstvo od 16. do 18. stoljeća na Dugom otoku, *Zadarska smotra*, 1–2 (1993.), 203–220; SOFIJA SORIĆ, Inventar i procjena ladanjskih kuća obitelji Gverini u Salima na Dugom otoku iz 17. stoljeća, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 37 (2013.), 81–94.

76
TOMISLAV MARASOVIĆ – KATJA MARASOVIĆ, Naselja i utvrde otoka Šolte, u: *Otok Šolta* (ur. Zoran Radman), Grohote, 2012., 221–234.

77
DANKA RADIĆ, Ljetnikovac obitelji Moretti na Drveniku Velom, u: Nada Grujić (ur.), *Kultura ladanja* (bilj. 28), 261–269.

78
HANIA MLADINEO – STANKO PIPLOVIĆ, Kaštel Gligo u Bobovišću na moru, u: *Duško Kečkemet i Brač. Brački zbornik*, 24 (2018.), 299–323.

79
DANKA RADIĆ (bilj. 28), 149–151.

80
ALENA FAZINIĆ, Korčulansko predgrađe Borgo od 16. do 19. stoljeća, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 24 (2000.), 209–222; KATARINA HORVAT-LEVAJ, Između ljetnikovaca i palača – reprezentativna stambena arhitektura dubrovačkog predgrađa Pile u 18. stoljeću, u: Nada Grujić (ur.), *Kultura ladanja* (bilj. 28), 203–218; CVITO FISKOVIĆ, Graditeljstvo grada Hvara u XVI stoljeću, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 10 (1977.), 455–469; DANICA BOŽIĆ-BUŽANČIĆ, Splitska predgrađa i polja XVIII stoljeća u usporedbi s katastarskim podacima polovice XIX stoljeća, u: *Blago Hrvatske iz Arhiva mapa za Istru i Dalmaciju* (ur. Stanko Piplović), Split, 1992., 43.

Summary

Dunja Babić – Katja Marasović

Early Modern Residential Complexes and Their Role in the Urbanization of Trogir's Suburb on the Island of Čiovo

The town of Trogir is located on an island in the strait between the coast and the island of Čiovo. As early as the 13th century, a bridge is mentioned that connected it with the island and made it possible, from the early 14th century, to gradually create Trogir's suburb on Čiovo. At first, these were peasants' and fishermen's houses with yards and gardens, which were subsequently, especially along the main coastal communication line, enlarged or replaced by more spacious houses with late Renaissance and Baroque features. The urban scheme of this part of the suburbs is irregular because it strictly follows the configuration of the natural terrain.

When there was no space left to build within the suburbs, industrious commoner families built their residential complexes, rectangular in form, on the sea embankment north of the coastal road, enclosed by walls on all sides. They had entrances from both the land and the sea. Within the protected area, one-storey or two-storey residences were built with economy facilities on the ground floor, their main façades facing Trogir. There were courtyards and gardens inside the complexes, and the Dragač one had its own chapel. At some places, there was a cistern inside the house, while at others it was a separate building. Although largely built on the sea, the Dragač complex had its own source of brackish water.

The Čiovo complexes determined the almost regular urban scheme of the coastal part of the suburb even without the existence of a specific urban plan. The original loose structure was almost completely filled with time, and the residential complexes with empty areas between them were transformed into densely constructed blocks. With the construction of two-storey and three-storey buildings along the northern, coastal edge, the façade line of suburb on the island of Čiovo was completed by the beginning of the 20th century.

Stone decoration installed on the façades of the buildings, either in primary or in secondary use, can be broadly dated as to its era and style from late Gothic to late Baroque. Nevertheless, it seems that the earliest residential complexes date from the late 16th century and that the last ones were built in the 18th century. The interiors of these residences must have been richly decorated with stone equipment such as fireplaces, pillars, and stair railings, painted wooden ceilings, stucco decorations, and wall paintings; unfortunately, the interiors are generally not available for study. Family complexes in Trogir's suburb of Čiovo deserve to be carefully documented, analysed, and evaluated, which would be the basis for their appropriate protection and restoration.

Keywords: Renaissance, Baroque, Trogir, Čiovo, Dragač, Nutrizio, residential complex